

ניתוחי מתים**Use of Cadavers for Medical Research*****I. Nivul HaMet*****1. תלמוד בבלי מסכת בבא בתרא דף קנד עמוד א**

מעשה בבני ברק באחד שמכר בנכסי אביו ומת, ובאו בני משפחה וערערו לומר קטן היה בשעת מיתה, ובאו ושאלו את רבי עקיבא: מהו לבודקו? אמר להם: אי אתם רשאים לנוולו; ועוד, סימנין עשוין להשתנות לאחר מיתה... הכי קאמר להו: חדא, דאי אתם רשאים לנוולו; ועוד, וכי תימרו זוזי שקל, לינוול ולינוול, סימנים עשוין להשתנות לאחר מיתה.

2. תלמוד בבלי מסכת חולין דף יא עמוד ב

רב כהנא אמר: אתיא מהורג את הנפש, דאמר רחמנא: קטליה, וליחוש דלמא טרפה הוה! אלא לאו משום דאמרינן זיל בתר רובא; וכי תימא דבדקינן ליה, הא קא מינוול; וכי תימא משום איבוד נשמה דהאי נינווליה, וניחוש שמא במקום סייף נקב הוה.

II. Halacha Meets Medical Science in 18th C London and Prague**3. שו"ת נודע ביהודה מהדורה תנינא - יורה דעה סימן רי**

ע"ד קונטרסו אשר שלח אלי אשר העריך מערכה בנדון השאלה שבאה עליו מק"ק לונדון במעשה שאירע שם באחד שחלה בחולי האבן בכיסו והרופאים חתכו כדרכם בעסק רפואה במכה כזו ולא עלתה לו תרופה ומת ונשאלו שם חכמי העיר אם מותר לחתוך בגוף המת במקום הזה כדי לראות במופת שורש המכה הזאת כדי להתלמד מזה בהנהגת הרופאים מכאן ולהבא אם יקרה מקרה כזה שידעו איך יתנהגו בענין החיתוך הצריך לרפואה ושלא להרבות בחיתוך כדי למעט בסכנת החיתוך אם יש בזה איסור משום דאית ביה ניוול ובזיון להמת הזה או אם מותר משום דאית מיניה הצלת נפשות להבא להיות מיזהר זהיר במלאכה זו על תכליתה...

אבל אני תמה הלא אם זה יקרא אפילו ספק הצלת נפשות א"כ למה לכם כל הפלפול והלא זה הוא דין ערוך ומפורש שאפילו ספק דוחה שבת החמורה ומשנה מפורשת ביומא דף פ"ג וכל ספק נפשות דוחה שבת ושם דף פ"ד ע"ב ולא ספק שבת זו אלא אפילו ספק שבת אחרת ע"ש. ואמנם כ"ז ביש ספק סכנת נפשות לפנינו כגון חולה או נפילת גל, וכן במס' חולין שם גבי רוצח הפיקוח נפש לפנינו וכן אפילו לענין ממון שם במס' ב"ב בהיזק לפנינו אבל בנדון דידן אין כאן שום חולה הצריך לזה רק שרוצים ללמוד חכמה זו אולי יזדמן חולה שיהיה צריך לזה ודאי דלא דחינן משום חששא קלה זו שום איסור תורה או אפילו איסור דרבנן שאם אתה קורא לחששא זו ספק נפשות א"כ יהיה כל מלאכת הרפואות שחיקת ובישול סמנים והכנת כלי איזמל להקזה מותר בשבת שמא יזדמן היום או בלילה חולה שיהיה צורך לזה ולחלק בין חששא לזמן קרוב לחששא לזמן רחוק קשה לחלק. וחלילה להתיר דבר זה ואפילו רופאי האומות אינן עושים נסיון בחכמת הניתוח ע"י שום מת כי אם בהרוגים ע"פ משפט או במי שהסכים בעצמו בחייו לכך ואם אנו ח"ו מקילים בדבר זה א"כ ינתחו כל המתים כדי ללמוד סידור אברים הפנימיים ומהותן כדי שידעו לעשות רפואות להחיים. ולכן האריכות בזה הוא ללא צורך ואין בזה שום צד להתיר.

III. Jew vs. Non-Jew**4. שו"ת חתם סופר חלק ב (יורה דעה) סימן שלו**

וכבר הארכתי במקום אחר במשאחז"ל אין עכו"ם מטמאים אציע מ"ש תוס' פ"ק דע"ז לחלק בין אדם להאדם דגם עכו"ם נקראו האדם והסביר תורת חיים כי האדם בה"א/בה"ה הידיעה דקאי אהגוף העומד בפנינו ובזה בין עכו"ם ובין ישראל צורת אדם הוא אך אדם בלא ה"י/ה"ה הידיעה קאי על תוכו אדם פנימי חלק אלהי ממעל זה קאי על ישראל ולא אעכו"ם וחושב אני שאפשר לומר שהחמיר' תורה בטומאת המת שלא יבואו ליהנות... ואם כן בשר עכו"ם דמותר בהנאה אינו מטמא באוהל עכ"פ לא החמירה תורה כי אינו צריך הרחקה והאי גופא טעמא בעי הוא משום **דכל העכו"ם חושבים בפירוד הנשמה מהגוף נשאר הגוף בלי שום לחלוחית רוחנית** ע"כ קוראים הרוח (זעליג/רוחני/) והגוף פגר

(געקערפערט) שהוא כולו גוף (קערפער) וע"כ מנתחים אותו ואינם חוששים לבזיונו וע"כ מותר בהנאה ואין עכו"ם במותם קרוים עוד אדם לפי דעתם ואמונתם. אך בני ישראל מאמינים גם אדם כי ימות באהל עדיין במותו נקרא אדם פנימי ולא פגר (קערפער) כי גם בגופו שהיה נרתק/נרתיק/לנשמה נשאר בו לחלוחי' קדושה ונוהגים בו כבוד ואומרי' עליו קללת אלקים תלוי... ע"כ אסור בהנאה וממילא מטמא... משה"ק סופר מפפ"דמ.

5. שו"ת דעת כהן (ענייני יורה דעה) סימן קצט

זה מכבר באה אלי שאלתו בענין המתים הדרושים בשביל הנתוח של למוד הרפואה. לדעתי מאחר שניוול המת הוא אחד מהאיסורים המיוחדים לישראל, +ע' לקמן עמ' שפח/בסי' רה/ נובי"ת סי' רי, חת"ס סי' שלו+ שהקב"ה צוה אותנו על קדושת הגוף, כמו שאנו מזהרים ממאכלות אסורות לא מצד הטבע של הגוף, אלא מצד הקדושה המיוחדת לישראל, שקראם הש"ת גוי קדוש, והגויים כשם שאינם מקפידים על המאכלות רק באופן טבעי, ככה אין להם שום טעם להקפיד כ"כ על הגוף שלא יתנוול, בשביל איזה מטרה טבעית כמו הרפואה, ע"כ אנחנו צריכים לקנות בכסף מלא גויות מתים מאוה"ע בשביל המטרה המדעית. ואין לחוש בזה משום שנאת הגויים, כי הישרים שבהם יבינו, שסו"ס אומה ז', שנבחרה להביא את אור הקודש של ידיעת ד' אמת בעולם, וסובלת ע"ז צרות מרובות לאין שיעור, היא ראויה ג"כ לאיזה פריבילגיה של קדושה, והמקולקלים שבהם לא יחדלו להעליל עלילות גם אם נקח מתים מישראל לנתחם. וענין המכירה והמסירה של הגופים בחייהם לא יוכל להועיל, כי איסור ניוול המת הוא בא מצד צלם אלקים שבאדם, שהוא מיוחד לישראל ביותר בהירות מצד קדושת התורה, וחלק גבוה מי יתיר.

IV. Pikuach Nefesh in the 20th C

6. שו"ת ציץ אליעזר חלק ד סימן יד

(ח) ויש להוסיף לזה מה שמצאתי בשו"ת שואל ומשיב פתיחת הקבר לבדוק מת כדי להתיר אשתו להנשא שעפ"י הגמ' בב"ב בד' קנ"ד הנ"ל מבאר דבאמת ניוול המת לא שייך רק אם עושים בחנם שלא לצורך ומכוון לנוולו, אבל כאן אין עושין כדי לנוולו רק בשביל המעות ואין זה מקרי נוול ורק הקרובים מחויבים לוותר הממון בשביל קרבתם וגם כאן הנשים הפותחות בשביל להתיר מכבלי העיגון אין זה מתכוון לנוול רק כי אם לצורך גדול, ובזה מתרץ קושית הנו"ב בההיא דחולין שהקשה דאדרבה שם אם לא נינוולי יפטר הרוצח דאולי הרוג טריפה, והיינו משום דכל שהתורה חסה על איבוד נפש מישראל אינו מקרי מנוול דאין עושין בשביל לבזותו רק בשביל איבוד נשמה של זה עיין שם. וכך חוזר הגאון בעל שואל ומשיב ומבהר שיטתו זאת בספרו דבר שאול על יו"ד סי' שע"ג סעי' ז' דכל שאינו מתכוון לנוול רק לאיזה צורך אף שזה ספק ל"ש ניוול דכל שעושה בשביל שאולי יבא לאיזה תכלית לא מקרי נוול עיין שם באריכות, וזה יסוד חשוב נוסף להתיר בכנ"ל כשמכר עצמו או מחל מחיים או שהיה חולה במחלה ידועה שיהא מותר לנתחו אף אי אין חולים לפנינו באותה שעה וכנ"ל.

אחרי כל הברורים וניתוחי שיטות גדולי הפוסקים שהבאנו שעד כה נבוא בזה לסיכום ההלכתי והמעשי לשאלות הנידונות בדו"ח שכבוד הדר"ג שליט"א המציא לידי.

(א) פתיחת גופות לצרכי פטולוגיה במקרה שלא ידועה סיבת המות, והדבר נוגע לגבי עונשין לדעת אם להפשיע או לא, יש מקום להתיר.

(ב) יש להתיר לנתח גופת המת אם מת מסיבת מחלה שעוד לא עמדו על טבעה הגמור לרפאותה, כדי להתלמד מזה לרפא חולים אחרים הנמצאים ונגועים במחלה זאת.

(ג) כמו כן יש מקום להתיר לנתח גופת מת אפילו אם לא נמצאים כעת חולים אם הנפטר מכר את עצמו לשם כך בחיים חיותו, או מחל בזיונו לכך.

(ד) אין שום היתר לנתח גופת מת מטעם שאין קרובים הדורשים להביא הגופה לקבורה בשלימותה.

(ה) כמו כן לא מועיל על כך שום מחילה של קרובים לשם ניתוח הגופה.

(ו) כשאין חולים לפנינו וגם המת לא גילה דעתו מחיים שניחא ליה בכך, והמת היה חולה במחלה נגועה שהרופאים לא יכלו לעמוד על טבעה, ורוצים לנתח הגופה כדי לעמוד על טבעה של המחלה, צריך על כך החלטה מיוחדת של מועצת רבנים מורחבת שיצטרפו להסכים להתיר הדבר. (עפ"י יסוד דברי השו"מ והמחנה חיים שהבאנו).

(ז) ההיתר יכול להיות כשאין קרובים למת משום דכשיש קרובים אי אפשר לעשות דבר בלתי הסכמת הקרובים ואין הקרובים רשאים להסכים לנוולו.

(ט) כל האמור כשמנתחים את הגופה רק כדי להתלמד ממנה במקרים של מחלות מיוחדות שעוד לא עמדו על טבען, ומיד אחרי ההסתכלות והלימוד מחזירים הכל בשלימות אל הגופה באדמה למנוחתה השלימה, אבל איסור גמור בהחלט להחזיק גופות מבני ישראל לזמן ממושך ולא להביאם לקבורה בכדי להתלמד מהם בדרך כלל דרכי הרפואה, ולא מועיל בזה שום מכירה או מחילה בחיים, כי בכבוד אלקים ובכבוד כל בית ישראל הדבר, ואין שום רשות מוסמכת בעולם שתוכל למחול על כך.

7מתוך: הרב יחיאל יעקב ויינברג, "נתוחי מתים במדינת ישראל", תחומין יב.

ג. בזמננו כל מחלה היא כפקו"נ בפנינו

לפי דעתי, נשתנה המצב בדורנו מהמצב ששרר בזמנו של הגאון נודע-ביהודה ז"ל, הן בנוגע להמעמד השורר בעולם הרפואה, והן ביחס הרופאים לשאלת נתוח המתים, תכלית שינוי. הגאון נ"ב בזמנו חשב, שפקוח-נפש משמעו במקום שחולה אנוש מונח לפנינו, ויש אפשרות להצילו ע"י בדיקת המחלה של המת המוטל לפנינו. בזמננו, זה שהחיבור בין אנשים וארצות שונות הדוק מאד, ע"י תליפון וע"י ראדיא וכיו"ב, ובנויארק יודעים ברגע מה שאמרו הרופאים בירושלים, יש אפשרות להציל כמה וכמה אנשים חולים ע"י בדיקת מחלה בגוף המת, הן במדינה והן במדינות אחרות. **המושג פקו"נ משתקף בעינינו בממדים גדולים הרבה. ובכל אופן, אין להתעקש ולעמוד על הדעה שפקו"נ הוא רק בדוגמת הגאון נ"ב ז"ל.**

ויש צורך להדגיש, שבזמננו שאלת נתוח המתים היא שאלת המדינה, ושאלה של האנשים החיים במדינה זו. לפני הגאון נ"ב עמדה שאלה זו כשאלה פרטית, ולכך צדק בהראתו. בזמננו היא שאלה של העם כולו, ושאלה של המדינה ומעמדה בתוך העולם הגדול, שמאזין ומקשיב לכל המתרחש בארץ באזנים קשובות. ואין צריך להאמר, כי יחס העולם התרבותי למדינתנו החדשה הוא אחד הגורמים החשובים המקיימים את ארצנו, ואחד התנאים החשובים ביותר למען ביטחון המדינה וביטחון חיי האנשים השוכנים עליה.

ד. הבדל בין התייחסות לפרט לבין התייחסות למדינה

צריך לזכור, ולא להסיח את הדעת אף רגע אחד, מהעובדא כי אי אפשר למדינה להתקיים בלא בתי ספר לרפואה, שמלמדים, מגדלים ומחנכים צעירי המדינה לרופאים משמשים ברפואת חולים. במדינתנו החדשה הנחיצות עוד יותר גדולה מכמה וכמה טעמים. אי אפשר להעלות על הדעת, כי אפשר לצאת ידי הצורך ברופאים עכו"ם, או ברופאים שנתחנכו בחו"ל. אף משוגע וחסר דעת לא יאמר כן.

ודבר זה הוא ג"כ מן הודאות הגמורות, כי אי אפשר להתקדם במדע הרפואי, ביחוד במקצוע החירורגי, בלא נתוח מתים. שהרי יש כמה מחלות, שאי אפשר להכירן ולעמוד על טיבן בחיי החולה. ורק ע"י נתוח גופתו, אפשר לעמוד על טיבה של המחלה שהביאתו למות. ולפעמים מתגלים ע"י הנתוח אופקים חדשים להבנת שרשי המחלה ואופני רפואתה. והשאלה העומדת לפנינו: איך אפשר לקיים לימוד חכמת הרפואה בארצנו, אם נאסור את נתוח המתים בכלל? ומה יאמרו אוכלסי ישראל הרבים בארץ, אם יוציאו קול כי מצב הרפואה ירוד מאד מפאת איסורי הרבנים? ואיך נעמיד פנים, אם יוציאו עלינו שם רע, שאנחנו הם המעכבים את הקידמה הרפואית בארץ?

נוכל בעז"ה לקיים את התורה בארץ, אם נוכיח שתורתנו היא תורת חיים. וטעם זה כדאי הוא להקל את החומר שבדבר, ובפרט שיש רבנים גדולים המקילים בדבר. רגיל הייתי להחמיר בשאלה פרטית של רופא פרטי, ראה בספרי 5 ס' קיט. אולם כיום, שהשאלה נוגעת לכלל ישראל ולמדינת ישראל, איני יכול לאסור, כי ברור לי כי האיסור יגרום לפירוד המדינה מן הדת, ח"ו; ורופאי ישראל, המלמדים חכמה זו באוניברסיטאות שבארץ, לא ישמעו לנו.

חיותי את דעתי לכת"ר בגילוי לב. ולא אכחד מכת"ר, שאילו היה הדבר תלוי בי, ואילו הייתי גדול הדור בהוראה, הייתי מתיר לאוניברסיטאות לנתח מתים במחלות מסופקות ומפוקפקות. ועכשיו איני רוצה להורות הוראה, ויעשה במכתבי זה כפי חכמתו.